

26 трав. 2007 р.) / за ред. В. А. Кройтора, Р. Б. Шишки, Є. О. Мічуріна. – Х. : ХНУВС, 2007. – С. 250–252. **10.** Спіцина Л. Нормативне забезпечення та особливості здійснення правочинів щодо земельної частки (паю), право на яку посвідчено сертифікатом / Л. Спіцина // Нотаріат для Вас. – 2007. – № 7. – С. 24–27. **11.** Мілаш В. С. Комерційний договір у контексті сучасних ринкових умов / В. С. Мілаш. – Х. : Вид. ФОП Вапнярчук Н. М., 2007. – 440 с. **12.** Про ціни і ціноутворення : закон України від 3 груд. 1990 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=507-12>. – Ред. від 30.10.2010.

Надійшла до редколегії 06.12.2010

Исследованы отдельные ограничения имущественных прав физических лиц в договорном праве, исключения из договорной свободы. Выявлены ограничения в предмете договора, его цене и др. Выяснены особенности действия таких ограничений и основания их установления в гражданском законодательстве.

Some specific restrictions of individuals' property rights in the contract law, the exclusion of contractual freedom are considered in the article. Some limitations in the subject contract, its cost, and others are revealed. The features of such restrictions, and grounds of their establishment in civil legislation are elucidated.

УДК 347.4(477)

Л. К. Веретельник

ТЛУМАЧЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ

Розглянуто проблемні питання тлумачення цивільно-правових договорів за національним цивільним законодавством

У ЦК України тлумаченню норм договірному праву присвячено дві статті: на загальному рівні – ст. 213, де йдеться про тлумачення правочину, та на спеціальному – ст. 637 про тлумачення договору. Остання є відсильною і встановлює, що тлумачення договорів здійснюється відповідно до ст. 213. У випадку тлумачення умов договору можуть враховуватися також типові умови (типові договори, навіть якщо в договорі немає посилань на ці умови). Відразу виникає слушне запитання про доцільність ст. 637 ЦК України оскільки вона є відсильною та до того ж містить практично ті самі положення, що й ст. 213. У західному договірному праві правила про правочини є загальними правилами про договір і норми про тлумачення договору за таких умов органічно вписуються у механізм договірному праву. Відповідно виникає низка питань практичного характеру щодо здійснення тлумачення договорів, особливо у тому випадку, коли вони є змішаними чи не досить чітко вписуються у певну типологічну чи видову модель у позитивному праві.

Потреба в тлумаченні умов договору виникає у зв'язку з їх неповнотою або недостатньою зрозумілістю у визначенні правової природи та необхідності вибору норм права для врегулювання розбіжностей сторін. Це також спричинено і можливістю заперечення наявності договору, особливо укладеного усно, чи встановлення значення використаних у договорі понять та встановлення умов. Інколи навіть ретельно підготовлені формуляри й інші стандартні форми договорів не позбавлені недоліків і містять незрозумілі чи суперечливі положення. Це може також бути спричинено і суб'єктивними причинами: юридичною неграмотністю, намаганням зловживати своїм становищем, наявністю пасток тощо. До того ж наразі юридично грамотно складений договір є рідкістю. Навіть після його укладення і особливо на стадії виконання між сторонами часто виникають суперечки щодо визначення змісту та правових наслідків тієї або іншої умови договору.

Зважаючи на загальні підходи до тлумачення як спеціальної процедури, тлумачення договорів полягає у спеціальній діяльності «...із з'ясування чи пояснення (інтерпретації) змісту договору (угоди), яка здійснюється стороною (сторонами) або на її (їх) вимогу судом з метою його правильного сприйняття і реалізації» [1, с. 82]. Німецькі вчені К. Цвайгер та Х. Кьотц під тлумаченням договорів розуміють вид суддівської діяльності із виявлення істинного змісту не досить чіткого чи не повністю висловленого волевиявлення сторін [2, с. 106]. Подожуючись з тим, що тлумачення договору суддею є важливим, не слід ігнорувати і тлумачення договору іншими суб'єктами, насамперед сторонами договору.

Для того щоб з'ясувати значення систематики цивільно-правових договорів для їх тлумачення слід встановити загальнотеоретичні підходи до тлумачення норм права та їх механізмів. Слід відразу зазначити, що, незважаючи на те, що «...в чинному законодавстві немає положень, які б визначали підходи до тлумачення договорів» [3, с. 36; 4, с. 647], у доктрині права та правовій літературі існує два основні підходи до тлумачення умов договору: «теорія волі» і «теорія волевиявлення». Ці теорії започатковані ще в римському приватному праві, де протистояли прихильникам теорії волевиявлення (*voluntas*) та теорії буквального прочитання тексту (*verba*). У подальшому розвиток доктрини тлумачення йшов від *verba* – «слово» до *voluntas*, тобто від суворо об'єктивного до суб'єктивного [5, р. 622]. Теорія волі поширена в Німеччині, Франції, Швейцарії та інших країнах і виходить з того, що слід з'ясувати справжню волю сторін в договорі чи при укладенні договору. Якщо текст договору свідчить про те, що та або інша умова чи-

тко суперечить вираженим в інших умовах намірам сторін, чи весь зміст договору суперечить обстановці, в якій він укладався і намірам сторін, то суд повинен встановити справжню волю сторін. При цьому він може бути не зв'язаний текстом договору [6, с. 171].

У доктрині права при тлумаченні договорів виходять з наступного:

1) кожне положення договору повинне тлумачитися з урахуванням (у світлі) всіх інших положень незалежно від їх розташування у тексті договору («Inclive est nisi tota lege perspecta una aliqua particula eius proposita iudicare vel respondere»);

2) незрозумілі положення повинні тлумачитися в такому сенсі, який надає їм дійсності, а не перетворює їх в недійсні («Quotiens in stipulationibus ambigua oratio est, commodissimum est id accipi, qua de agitur in tuto sit»);

3) з двох можливих тлумачень перевагу слід віддавати тому тлумаченню, яке найбільшою мірою узгоджується з природою договору («Quotiens idem sermo duas sententias, ea potissimum excipiat, quae rei genendae aptior est»);

4) при тлумаченні двозначних положень слід керуватися звичаєм та торговельним звичаєм тієї країни, де був укладений такий договір; мається на увазі, що договір містить звичайні положення, навіть якщо вони не були включені у договір безпосередньо («Semper in stipulationibus et in ceteris contractibus id sequimur ... quod in regione in qua actum est frequentatur»);

5) якими б широкими не були положення договору, вони застосовуються тільки до того, про що домовлялися сторони при укладенні договору («...nam ... iniquum est peremi pacto. Id de quo cogitatum non docetur»).

На відміну від підходів до тлумачення договорів, які мають місце в країнах континентальної правової системи, в загальному праві, згідно з встановленими в ньому правилами тлумачення, перевага віддається точному тексту договору. Тому стає зрозумілим, чому англійська та американська договірна практика досить скрупульозно виписує умови договору та наслідки їх порушення. За таких умов слова в договорі повинні тлумачитися в їх звичному значенні навіть тоді, коли є підстави вважати, що таке тлумачення не збігається з волею сторін у момент укладення договору. Якщо з договору в цілому випливає, що таке тлумачення не відповідає волі сторін, суд може віддати перевагу їй і тлумачити договір відповідно до загального його значення. Правила тлумачення в цих країнах орієнтовані на те, якою повинна бути поведінка і наміри звичайної розумної людини, що відповідає уявленню про абстрактного, розумного й порядного учасника ринку [7, с. 93]. При цьому ми не повинні

забувати про типологічну належність договору та особливості правової конструкції договірному інституту чи субінституту у позитивному праві.

Внаслідок новизни законодавчого закріплення правил про тлумачення договору вітчизняна доктрина тлумаченню умов договорів не надавала особливого значення і це не було предметом детального вивчення. Суди при розгляді спорів стосовно умов виходили з положень цивільно-процесуального законодавства щодо всебічного з'ясування дійсних прав і відносин сторін та встановлення справжнього змісту тексту договору [4, с. 647].

Варто зазначити, що проблема співвідношення волі і волевиявлення не така вже й нова. У межах її дослідження було сформовано три основні позиції з цього приводу:

1) прихильники пріоритету волі відзначають, що в основі будь-якого правочину лежить внутрішня воля особи, що його вчинила [8, с. 7];

2) інші автори надають більше значення волевиявленню і стверджують, що правочином (угодою) є дія і тому, як правило, юридичні наслідки спричиняються саме волевиявленням учасника такого правочину. Завдяки саме цьому і досягається стійкість правочину [9, с. 22];

3) прихильники ж третьої позиції вказують на важливість як волі, так і волевиявлення. Вони підкреслюють, що закон орієнтує на єдність волі і волевиявлення, яке розглядається як обов'язкова умова дійсності правочину [10, с. 223].

У ч. 3 ст. 213 ЦК вказується, що при тлумаченні змісту правочину беруться до уваги однакові для всього змісту правочину значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів. Зважаючи на спрямування нашого дослідження через призму систематики, зупинимось на тому, що при тлумаченні договору суб'єкти такого тлумачення повинні виходити із загального спрямування (мети договору), внутрішньої систематики і зокрема загальних положень типології договору. Сенс та значення будь-якої умови договору при її неоднозначності встановлюється шляхом зіставлення з іншими умовами, у тому числі визначеними у загальних положеннях про даний тип чи вид договору, внутрішнім, логічним змістом договору в цілому.

Тлумачення здійснюється на етапі укладення договору та на етапі його виконання, а у разі виникнення спору – і при претензійному чи судовому її розгляді. Воно спрямоване на забезпечення правильного використання відповідного договірному інституту, застосування його норм, уточнення сутності та спрямованості конкретних майнових зв'язків, уточнення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків сторін договору та

запобігання можливим помилкам у процесі їх реалізації [11, с. 13]. Таким чином досягається і єдність договірної (правозастосування) та судової практики.

Пунктом 2 ч. 3 ст. 213 ЦК встановлено, що якщо буквально значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів не дає змоги з'ясувати зміст окремих частин правочину, їхній зміст встановлюється порівнянням відповідної частини правочину зі змістом інших його частин, усім його змістом, намірами сторін. У науковій доктрині зауважується, що норма про буквально тлумачення слів і понять і, відповідно, й умов договору застосовується тільки до дійсного договору як правочину, тобто за відсутності передбачених у законі підстав визнання його нікчемним або заперечним. Проте з таким твердженням ми погодитися не можемо на тій підставі, що стосовно заперечного правочину суд не може виходити за межі позовної заяви, якщо сторони звернулись до нього лише за тлумаченням і врегулюванням розбіжностей. До того ж потреба у з'ясуванні змісту договору може виникнути і після того як договір легалізується по закінченні строків позовної давності та через давність. У такому випадку суд повинен враховувати рівною мірою і недоліки волевиявлення, і недоліки волі сторін договору.

Якщо вказаний спосіб не дозволяє з'ясувати значення незрозумілої умови, то суд повинен удатися до встановлення волі сторін з урахуванням мети укладеного ними договору. Слід зазначити, що йдеться не про справжню волю кожної із сторін, а про загальну дійсну волю сторін, встановлену з урахуванням мети договору. При тому з урахуванням ст. 19 Конституції України суд буде виходити з норм позитивного права, тобто з моделі такого договору в поточному законодавстві України. При інших видах тлумачення можливі підходи до тлумачення з позиції пріоритету права, а не закону.

Коли цей договір комплексний, то слід виходити із тих норм права, що стосуються такого договору чи врегульованих ним правовідносин. Відповідно коли йдеться про зовнішньоекономічний контракт, слід враховувати загальні положення про зовнішньоекономічну діяльність, а коли про інвестиційний договір чи навіть інноваційний, – ми не можемо ігнорувати положення відповідних законів України «Про інвестиційну діяльність» та «Про інноваційну діяльність».

При тлумаченні договору шляхом виявлення загальної дійсної волі його сторін слід мати на увазі ряд обставин, які здебільшого враховані в чинному законодавстві: попередні договори, переговори та листування між сторонами при укладенні договору, договірну практику, усталені відносини сторін, звичай

ділового обороту, подальшу поведінку сторін. Перелік істотних у даному випадку обставин є зразковим і визначений законом. Відповідно до ч. 4 ст. 213 ЦК України якщо за правилами, встановленими частиною третьою цієї статті, немає можливості визначити справжню волю особи, що вчинила правочин (у даному випадку договір), до уваги беруться мета правочину, зміст попередніх переговорів, усталена практика відносно між сторонами, звичаї ділового обороту, подальша поведінка сторін, текст типового договору та інші обставини, що мають істотне значення.

Таким чином, ЦК України встановив двоступеневу систему тлумачення, де пріоритет надається буквальному тлумаченню, а дійсна воля з'ясується лише при неможливості буквального й системного тлумачення. Як свідчить проведене нами дослідження систематики договорів, це збігається із підходами до систематики договору, що створює сприятливі умови для тлумачення договору. Таким чином, успішним тлумачення договору не буде, якщо ігноруватиметься система договорів.

Водночас російські правники відзначають, що судячи зі змісту норм ЦК РФ передбачено три самостійні способи тлумачення договорів: коли береться до уваги буквально значення слів і понять, що містяться в договорі; буквально значення умов договору у випадку його нечіткості встановлюється шляхом зіставлення з іншими умовами і значенням договору в цілому; виявлення дійсної загальної волі сторін з урахуванням мети договору [12, с. 24]. Такий висновок обґрунтовано буквальним тлумаченням пп. 1 і 2 ст. 431 ЦК РФ і зіставленням їх змісту. Очевидно, що такий підхід є виправданим при тлумаченні правочину та договору у цивільному праві України.

При тлумаченні договору слід використовувати такі способи тлумачення та його засоби, що дозволяють прийняти виважене рішення стосовно дійсного змісту цивільно-правового договору. Але найчастіше слід застосовувати два способи тлумачення договорів, які безпосередньо відображають згадані вище теорії тлумачення договорів. Тим більше, що вони застосовуються у країнах ЄС, прагнучи куди Україна повинна адаптувати своє законодавство до їх вимог. До того ж у літературі справедливо наголошується, що якщо інститут тлумачення розуміти в широкому сенсі (як встановлення значення договору в цілому), то систематичне зіставлення умов договору потрібне і тоді, коли всі умови договору і їх буквально значення чіткі й зрозумілі [13, с. 42]. Власне тому сприяє чинне законодавство та фаховий підхід до тлумачення договору юристами (доктринальне тлумачення). При офіційному тлумаченні його суб'єкти теж ви-

ходитимуть із положень чинного законодавства та установленої практики.

При тлумаченні умов договорів застосовуються вищеописані загальні положення про тлумачення договорів, передбачені в ст. 213 ЦК України. При цьому слід виходити насамперед із загальних положень договірної права, які є своєрідним камертоном для налагодження механізму договору на типологічному та видовому рівні. Так, у договорі про приєднання можливість прояву свободи волі контрагента, який приєднується, обмежена чи її вираження має виключно формальний характер. Сторона, що приєднується, може або пристати на умови договору або відмовитися від укладення такого договору. Тому, оскільки воля сторони, яка приєдналася, стосується лише наперед відомих умов договору, при тлумаченні такого слід виходити із необхідності забезпечення ефективного захисту прав сторони, що приєднується. Застосування спеціальних правил тлумачення умов таких договорів по суті є формою непрямого контролю за змістом формулярів і інших стандартів.

Деякий інший підхід повинен бути до тлумачення публічних договорів. Тут йдеться, навпаки, про захист інтересів продавця, виконавця робіт чи надавача послуг від свавільного тлумачення сильною стороною, якою є зазвичай споживач, своїх прав. Як свідчить практика Харківського міського товариства захисту прав споживачів, найчастіше споживачі скаржаться на ненадання їм безоплатних послуг при перевезенні транспортом загального користування, зокрема в автобусах. Тому якщо в договорі про приєднання йдеться про захист прав споживача, то в публічних договорах акценти змінюються.

Відповідно, коли договір одночасно є публічним та договором про приєднання, тлумачення змісту таких договорів ще більше ускладнюється. Можна стверджувати, що чим складніший договір, тим складніше тлумачення договорів. Звідси слід припустити доцільність існування спеціальних правил про тлумачення умов договорів стосовно їх характеристик, типів і видів. Наприклад, товарообмінні операції переважати платними за винятком тих випадків, коли законом встановлене інше. Консенсуальний договір передбачає виконання договору протягом встановленого часу, а не терміну. Договір про приєднання у випадку нечіткості значення умови не може бути встановлений шляхом його зіставлення з іншими умовами і значенням договору в цілому. Тут при виявленні загальної дійсної волі сторін, в першу чергу, як істотну умову слід брати до уваги особливості правової природи договорів приєднання, а саме те, що умови договору розроблені тільки однією зі сторін, інша сторона не мала змоги вплинути на зміст договору і прийняла такі

умови в цілому. Стосовно сформованих однією зі сторін умов слід мати певні обмеження, наприклад у ціновій політиці, де згідно із Законом України «Про ціни та ціноутворення» можуть бути встановлені обмеження у свободі товаровласника визначати ціни. Зокрема це стосується товарів споживчого кошика.

Це також можуть бути загальні умови діяльності, що визначені, наприклад, ліцензійними умовами, умовами здійснення певного роду діяльності, стандарти та правила тощо. Таким чином, за нечіткості та наявності сумнівів щодо умов договору, зокрема договору приєднання, при його тлумаченні слід виходити з позиції добросовісності скаржника чи позивача. Проте за такого підходу є загроза зайняти звинувачувальну позицію, за якої умови оскаржуваного договору повинні тлумачитися проти сторони, що розробила чи запропонувала формуляр або іншу стандартну форму для укладення договору («*contra proferentem*» або «*in dubio contra stipulatorem*»). В принципі такий підхід є розумним. Якщо б у договорі його умови всіх влаштовували, то і не виникало б потреби його тлумачити.

У доктрині цивільного права досить цікавий підхід як загальне правило тлумачення договорів сформульовано М. І. Брагінським. Вчений, зокрема, вказує, що п. 2 ст. 431 ЦК РФ не означає визнання примату волі сторони у відношенні волевиявлення [14, с. 268]. Якщо в договорі було недостатньо чітко сформульовано одну з умов, і думки сторін про неї розійшлися, то перевага віддається волі контрагента сторони, що сформулювала нечітку умову. Водночас особа, що вимагає врахування при тлумаченні договору її власної волі, не може розраховувати на перевагу своєї позиції на надання правового захисту, тому що вона уклала договір і не переконалася в однозначності тлумачення слів та понять, що використані в тексті такого договору. Послідовне ж застосування «теорії волі» могло б означати, що переважає те, як представляє відповідну умову сторона, яка її сформулювала.

Проте таке правило поки що не набуло належного застосування в судовій практиці. Причина вбачається у недосконалоості формулювань ст. 213 ЦК України. Варто більш чітко встановити спеціальні правила тлумачення у ст. 637 ЦК України і доповнити її спеціальними правилами:

1. *«Договір вважається оплатним та консенсуальним, якщо законом не встановлене інше».* Відповідно до ч. 5 ст. 626 слід вилучити як таку, що належить до правил тлумачення договору.

2. *«При тлумаченні договору до уваги беруться сформульовані у цьому Кодексі положення про види, типи договору та їх різновиди».* Тим самим законодавець пов'язав би сформовані ними інститути та субінститути договірного права і надав би їм

певної обов'язковості, чим і стабілізував договірну практику. Разом з тим це б стало перепоною для доморощених договорів, які не виправдані ні теоретично, ні практично та, зокрема, для зловживання ними та нав'язування кабальних умов.

3. *«У публічному договорі його умови є рівними для всіх споживачів, оскільки вони не суперечать встановленим чинним законодавством імперативам».*

4. *«Всі сумніви і нечіткі умови договору приєднання тлумачаться на користь сторони, що приєдналася».*

Варто зауважити, що в юридичній літературі підтримане нами правило пропонується застосовувати як спосіб тлумачення умов всіх договорів, що укладаються на стандартних умовах [15]. Проте, на наш погляд, цього робити не варто, оскільки в решті випадків укладення договорів на стандартних умовах останні є або результатом детального узгодження сторін (зразкові умови договорів), або імперативами законодавця (типовий договір). До того ж його застосування суттєво звузило б принципи свободи договору, що не є бажаним.

При тлумаченні договорів важливо встановити правило, відповідно до якого індивідуально узгоджені сторонами умови переважають над умовами формуляру, запропонованого при укладенні договору стороні, що приєдналася. Зокрема в договорі перевезення вантажу морським транспортом морські проформи як формуляри виробились протягом тривалого часу і є визнаними у всьому світі. Тому вантажовідправник, обираючи таку проформу, одночасно й обирає умови договору [16, с. 14].

При тлумаченні договору слід брати до уваги його легальне визначення, встановлені законом умови, допустимі межі відхилення сторін від таких визначених законодавцем умов. Це сприяє єдності договірної практики. Проте це не означає, що ми ігноруємо можливість врахування волевиявлення сторін. Якщо поняття договору є відпрацьованим, чітко визначена його правова природа, то вони відомі задалегідь і приймаються іншою стороною без особливих заперечень. Навпаки, намагання відійти від визначеної законодавцем моделі договору потребує обговорення (узгодження) його умов, «пророблення» можливих наслідків, пошуку прихованих «пасток». Це ускладнює процес та збільшує строк укладення договорів, а також свідчить про осмислене волевиявлення сторін при укладенні договору, а не спонтанне рішення. Тому видається логічним, що в тих випадках, коли сторони безпосередньо погоджували певні умови в ході переговорного процесу, такі положення матимуть перевагу перед умовами формуляру, оскільки вони найбільшою мірою в даному випадку відображають наміри сторін.

Індивідуально узгоджені положення (пункти договору) можуть бути включені безпосередньо у формуляр або інший документ стандартної форми. У науковій літературі наголошувалося, що дані умови візуально відрізняються від стандартних їх написанням. Так, рукописному тексту повинна надаватися перевага перед машинописним або друкованим, а надрукованому на машинці – перед надрукованим іншим способом. Індивідуально узгоджені сторонами умови можуть міститися і в окремому документі чи додатковому договорі, що може бути укладеним одночасно із основним і містити його уточнення. При цьому слід відрізнити документи, що мають значення договору, наприклад специфікацію, від тих, які такими не є і бути не можуть (економічні розрахунки ціни товару).

Правило про перевагу індивідуальної угоди сторін над положеннями закону чи формуляру знайшло відображення наразі не тільки в доктрині, але й певною мірою у судовій практиці, яка під впливом рішень міжнародних судів все більше універсалізується. Вважаємо доцільним надати йому законодавче закріплення шляхом включення до ст. 630 ЦК України п. 3 наступного змісту:

«Спільно узгоджені сторонами умови мають перевагу перед іншими умовами формуляру або іншою стандартною формою договору. Сторона, що приєдналася до умов договору, не має права вимагати зміни або розірвання договору приєднання на підставах, передбачених цією статтею».

Список літератури: 1. Власов Ю. Л. Тлумачення норм права / Ю. Л. Власов, В. П. Нагребельний // Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 6 / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2004. – 768 с. 2. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права : в 2 т. Т. 1 / К. Цвайгерт, Х. Кьотц ; пер. с нем. – М. : Междунар. отношения, 1998. – 376 с. 3. Луць В. В. Контракти у підприємницькій діяльності : навч. посіб. / В. В. Луць. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 480 с. 4. Цивільне право України : підручник : у 2 кн. / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – 2-ге вид., допов. і перероб. – К. : Юрінком Інтер, – Кн. 1. – 2004. – 736 с. 5. Zimmermann R. The Law of Obligation : Roman Foundations of Civilian Tradition / Renhard Zimmermann. – Oxford University Press, 1996. – 1312 p. 6. Гражданское и торговое право капиталистических государств : учебник / под ред. Е. А. Васильева. – М. : Междунар. отношения, 1993. – 560 с. 7. Халфина Р. О. Современный рынок: правила игры / Р. О. Халфина. – М. : Ассос. «Гуманитарное знание», 1994. – 376 с. 8. Рабинович Н. В. Недействительность сделок и её последствия / Н. В. Рабинович. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1960. 9. Новицкий И. Б. Сделки. Исковая давность / И. Б. Новицкий. – М. : Госюриздат, 1954. – 247 с. - (Серия «Курс советского гражданского права»). 10. Иоффе О. С. Советское гражданское право : в 3 т. Т. 1 / О. С. Иоффе. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1958. – 596 с. 11. Кабалкин А. Ю. Толкование и классификация договоров / А. Ю. Кабалкин // Российская юстиция. – 1996. – № 7. – С. 13–15. 12. Соцуру Л. В. Способы толкования / Л. В. Соцуру // Акту-

альные проблемы арбитражного и гражданского процесса. – 2000. – № 4. – С. 24–29. **13.** Сарбаш С. В. Некоторые тенденции развития института толкования договора в гражданском праве / С. В. Сарбаш // Государство и право. – 1997. – № 2. – С. 42–48. **14.** Брагинский М. И. Договорное право. Кн. 1 : Общие положения. – Изд. 2-е, испр. / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2000. – 848 с. **15.** Ключков А. А. Стандартные условия в коммерческом обороте зарубежных стран: понятие, включение в договор, толкование / А. А. Ключков // Юрист. – 2000. – № 5. – С. 59–68. **16.** Стрельцова С. Д. Договір морського перевезення вантажу: порівняльний аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / С. Д. Стрельцова. – Х., 2003. – 19 с.

Надійшла до редколегії 24.02.2011

Рассмотрены устоявшиеся традиции гражданско-правовых договоров по национальному гражданскому законодательству.

Established traditions of civil and legal contracts according to national civil legislation are researched.

УДК 347.453

Н. А. Д'ячкова,
Ф. А. Тучин

ДОГОВІР ПОЗИЧКИ

На підставі дослідження розвитку інституту позички з часів Давнього Риму і дотепер розглянуто переваги укладення договору безоплатного користування майном. Проведено аналіз договору позички шляхом порівняння його з суміжними правовими інститутами: договорами позики, зберігання, оренди, правами оперативного управління, безстрокового користування земельними ділянками тощо.

Договір безоплатного користування майном (договір позички) має важливе значення у повсякденній діяльності людини. Безоплатне тимчасове користування майном (яке передбачає володіння ним) поряд із майновим наймом (орендою) становить групу договорів, спрямованих на експлуатацію майна, отримання від такої дії корисних властивостей речі.

Своєрідність договору позички полягає у тому, що, передаючи річ у користування, позичкодавець не отримує жодного зустрічного задоволення, жодних прямих вигід. Досить часто сторони цього договору до його укладення пов'язані особистими стосунками, в розвиток яких відбувається надання майна у безоплатне користування (наприклад, передача автомобіля родичеві у безоплатне користування тощо), або ж позичкодавець має на меті певні соціально значущі цілі – гуманітарні, просвітницькі чи благочинні (надання книжок публічними бібліотека-